

Eesti Kunstiakadeemia
Vabade kunstide teaduskond
Kaasaegse kunsti eriala

Kristiina Aarna

Nähtamatu häääl ja hool naiskunstnike loomingus

Magistritöö

Juhendaja: Marge Monko, MA

Tallinn 2023

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. käesolev magistritöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem (kaitsmisele) esitatud;
2. kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on magistritöös nõuetekohaselt viidatud;
3. luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma magistritöö repositooriumis, kus see muutub üldsusele kättesaadavaks interneti vahendusel.

Ülaltoodust lähtudes selgitan, et:

- käesoleva magistritöö koostamise ja selle sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste loomisega seotud isiklikud autoriõigused kuuluvad minule kui magistritöö autorile ja magistritööga varalisi õigusi käsutatakse vastavalt Eesti Kunstiakadeemias kehtivale korrale;
- kuivõrd repositooriumis avaldatud magistritööga on võimalik tutvuda piiramatul isikute ringil, eeldan, et minu magistritööga tutvuja järgib seadusi, muid õigusakte ja häid tavasid heas usus, ausalt ja teiste isikute õigusi austavalt ning hoolivalt.

Keelatud on käesoleva magistritöö ja selles sisalduvate ja/või kirjeldatud teoste kopeerimine, plagieerimine ning mistahes muu autoriõigusi rikkuv kasutamine.

17.04.2023

(kuupäev)

KRISTIIINA AARNA

(magistritöö autori nimi ja allkiri)

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele:

17.04.2023

(kuupäev)

M. MONKO (MA)

(magistritöö juhendaja allkiri, akadeemiline või teaduskraad)

SISUKORD

Autorideklaratsioon	2
Sissejuhatus	4
1. Hooletöö	6
1.1 Hooletöö mõiste	6
1.2 Hooletöö statistika ja muutused ajas	7
1.3 Nähtamatu hooletöö ja moraalifilosoofia	9
1.4 Emaduslõiv	11
1.5 Isiklik on poliitiline – Mierle Laderman Ukeles, Martha Rosler	12
2. Sooline palgalõhe	14
2.1 Soolise palgalõhe mõõtmine ja tunnused	14
2.2 Selgitatud ja selgitamata sooline palgalõhe	16
2.3 Horisontaalne ja vertikaalne sooline segregatsioon.....	17
2.4 Sooline palgalõhe kunstivaldkonnas	18
2.5 Soolise palgalõhe vähendamise võimalused	18
3. Écriture féminine	20
3.1 Naiskirjutuse ajalugu, naiste hääle vaigistamine ja kirjanduslikud emad.....	20
3.1 Magistritöö praktilise osa, raamatu „518 päeva” kirjeldus.....	23
Kokkuvõte	26
Summary	27
Kasutatud kirjandus	29
Lisad	31

„Vaimuvabadus sõltub materiaalistest asjadest. Luule sõltub vaimuvabadusest. Ja naised on alati olnud vaesed, mitte ainult kakssada aastat, vaid aegade algusest peale. Naistel on olnud vähem vaimuvabadust kui Ateena orjapölgadel. Naistel pole niisiis olnud vähimaidki väljavaateid kirjutada luuletusi. Sellepärast rõhutasin ma nii kangesti raha ja oma tuba.“

Virginia Woolf¹

SISSEJUHATUS

Magistritöö teoreetilise osa eesmärgiks on selgitada, kuidas mõjutab ebavõrdne sooline kohtlemine naiskunstnike eneseteostust ja toimetulekut. Lähenen sellele küsimusele läbi poliitiliste, sotsiaalsete ja filosoofiliste aspektide, juhtides tähelepanu loomevabaduse sõltuvusele materiaalistest tingimustest.

Sooline võrdõiguslikkus on inimõigus ja demokraatliku valitsemisvormi toimimise eeldus. Paraku võib naiste ja meeste ebavõrdset kohtlemist kohata igas eluvaldkonnas ja see võib avaldada otseselt või kaudset mõju inimeste eneseteostuse võimalustele. Ebavõrdne kohtlemine soo alusel on põhjus, miks on ressursid jagunenud ühiskonnas naiste ja meeste vahel ebaõiglaselt. Üks selline ressurss on sissetulek. Sissetulekuallikad võivad olla palk, pension, töötuskindlustus- või vanemahüvitis. Palk mõjutab aga otseselt kõiki eelmises lauses mainitud sissetulekuvorme, sest nii pension, töötuskindlustus kui ka vanemahüvitis sõltuvad palga suuruselt. Seega ei mõjuta palk mitte ainult naiste ja meeste olevikku, vaid see mõjutab elukvaliteeti ka järgmistel eluetappidel.²

Töötasu on paljude inimeste jaoks peamine elatusallikas, millest sõltub nende igapäevane toimetulek. Naiste majanduslik sõltumatus on aluseks naiste ja laste vaesusrisiki vähenemisele ning samuti nende kogetud vägivalda vähenemisele paari- ja lähisuhtes.

Esimene peatükk uurib tasustamata hooletöö mõju naiskunstnike loomingule. Keskendun oma töös kunstnikele Mierle Laderman Ukeles ja Martha Rosler, kelle praktika on seotud tasustamata hooletöö kujutamisega. Alapeatükis, mis käsitleb moraalifilosoofia ja hooletöö seost, toetun Alisson Jagdari, Annette Baieri ja Carol Gilligani teooritele, mis juhivad tähelepanu privaatsfääris toimuva olulisusele ja alahindamisele meie kultuuriruumis. Magistritöö sisse on põimitud väljavõtted minu päeviku sissekannetest, mis leiavad kasutust ka töö praktilise osana valmivas kunstnikuraamatus „518 päeva”.

¹ Woolf, V. *Oma tuba*. Loomingu Raamatukogu kuldsari, 2021, lk. 86.

² Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskus, 2018. Mees ja naistöötajate tunnitasueringused 2018 töötasu struktuuri uuring. https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2021_RASI%20toimetised%20nr%2012_mees-%20ja%20naisto%CC%88o%CC%88tajate%20tunnitasu%20erisused.pdf (vaadatud 11. IV 2023)

Teine peatükk tutvustab soolise palgalõhe mõistet ja selle tagamaid. Samuti annab ülevaate hetkeolukorrast Eestis, toetudes peamiselt Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskuse ja Eesti Teadusagentuuri läbi viidud uuringutele.

Kolmandas peatükis uurin soolise erinevuse ja keele vahelist seost, toetudes ennekõike Héléne Cixous, Luce Irigaray, Mary Beardi ja Virginia Woolfi tekstidele. Kuna minu enda kunstipraktika on samuti osaliselt seotud kirjutamisega, huvitab mind, kuidas naiskirjutusele ajalooliselt läheneti ja milline oli selle vastuvõtt ühiskonnas.

Magistritöö praktilise osana valmiv kunstnikuraamat „518 päeva” sisaldab väljavõtteid märkmetest perioodil oktoober 2021 kuni märts 2023. Sinna kuuluvad pikemad ja lühemad kirjeldused igapäevasest elust ja toimetulekust kunstniku, ema ja naisena. Raamatut illustreerivad fotod on samuti pärit eelnimetatud ajavahemikust.

„Koduse ingli tapmine endas oli alus naiskirjaniku tekkimisele." Virginia Woolf³

1. Hooletöö

1.1 Hooletöö mõiste

Mierle Laderman Ukeles kirjutab oma manifestis „Manifesto for Maintenance Art”⁴, et kellegi eest hoolitsemine on nagu narkootikum ja see võtab kogu su aja. Laderman kasutas on kunstnikupraktikas erinevaid hooletöö elemente. Oma performance`te käigus pesi ta muuseumi treppe, tänas kättpidi 8500 New York`i puhastusteendindajat ja pidas päevikut, kuhu ta märkis üles kõik tegevused, mis olid seotud lapse eest hoolitsemisega nagu nõudepesu, arstivisiidid, juukselõikused jne. Lisaks kirjutas ta aastal 1969 manifesti „Manifesto for Maintenance Art”, mille alguses võrdleb ta elu- ja surmainstinkti. Neist esimest seostab ta kellegi eest hoolitsemisega, liikidevahelise ühinemise ja ellujäämisega. Surmatungi seostab Ukeles aga individualismi, eraldatuse ja avangardiga. Veel eristab ta oma manifestis kaht peamist süsteemi inimese elus. Üks neist on areng ja teine on hoolitsemine. Areng on seotud üksikisiku individuaalse loominguilisuse, põnevuse ja progressiga, hoolitsemine aga kordumise ja paigalseisuga. Hooletöö on töö alamkategoria, mis hõlmab kõiki ülesandeid, mis on otseselt seotud teiste eest hoolitsemisega seotud tegevustega. Seda eristatakse sageli muudest töövormidest, kuna peetakse sisemiselt motiveerituks, mis tähendab, et inimesed on motiveeritud hooldustööd tegema muudel põhjustel kui rahaline hüvitis. Hooldustöö hõlmab, sõltumata motivatsioonist, nii tasu eest tehtud kui ka tasustamata hooldustegevusi. Valdkondade näiteks on lastehoid, kõik õpetamise tasemed, tervishoid. Tasustamata hooletöö hulka kuuluvad paljud kodused tööd, mis jäävad ebaproportsionaalselt sageli naiste teha.⁵ Statistika andmeil tegid naised 2019 aastal maailmas 2,5 korda rohkem tasustamata hooletööd (koristamine, söögitegemine,

³ Woolf, V., *Professions for Women 1931*, <http://www.sfu.ca/~scheel/english338/Professions.htm> (viimati vaadatud 07.04 2023), autori vabatõlge.

⁴ Laderman, M. *Manifesto for Maintenance Art 1969*. lk. 1–4.

<https://queensmuseum.org/wp-content/uploads/2016/04/Ukeles-Manifesto-for-Maintenance-Art-1969.pdf> (viimati vaadatud 11. IV 2023)

⁵ Eesti Teadusagentuur, Sooline palgalõhe Eestis, kujunemise tagamaad ja vähendamise võimalused, koostajad Kadri Täht, Triin Roosalu, Marge Unt, Kadri Aavik, Barbi Pilvre, Marko Kääramees, 2022 https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2022/05/RITA-1-lopparuandne_REGE_projekt_31.03.22_par_andatud.pdf

laste eest hoolitsemine) kui mehed. 70% kogu maailma tervishoiu- ja sotsiaalhoolekande töötajatest on naised.⁶

11.oktoober 2021

Loving Bistro, 18:13, Praha

Roheline tee, riis köögiviljade ja sojakastmega, friteeritud lillkapsas. 130 Kč

Ei saa märkimata jätta, et siin töötavad „tagaliinil” (köögis) ainult naised. Aasia päritolu naised. Samad naised iga päev. Tunnen neid kõiki. Koht on avatud iga päev 11.00 –21.00. Kujutan ette, et nad peavad hommikuti varem tulema ja ettevalmistusi tegema. Võibolla juba umbes kaheksaks? Ja õhtuti peale sulgemist koristama. See teeb ju kokku oma kaksteist tundi päevas. Jumal küll! Kuum aur ja õli, teravad noad, rasked kastid. Sega ja tõsta, sega ja tõsta. Pühi ja vääna. Millal nad puhkavad? Kes nende laste eest hoolitseb? Kindlasti nende pensioniealised emad, sest mis neil naistel ikka muud oma vaba ajaga teha on. Mehi näen ma siin peamiselt kaupa toomas. Juhivad ja tassivad...⁷

Ajalooliselt on hoolitsustöö olnud feminiseeritud, privatiseeritud ning tunnustamata. Ka Simone de Beauvoir süüdistab lastekasvatamise ja koduhoidmise rutiinset, igapäevast taaka naiste rollide kinnistamises – need koristamised ja söögitegemised, mis mitte kunagi ei lõpe, ei võimaldagi naistel väljaspool kodu midagi saavutada. Tuleb küll iga päev rabeleda, aga arengut, uut ja innovaatilist, sellest ei johtu. „Koduperenaine kurnab end paigal tammudes, ta ei tee midagi: üksnes põlistab olevikku, ta ei taju end vallutamas Hüve, vaid on lõputult sõdimas Halva vastu. See on heitlus, mis kordub iga päev.”⁸

1.2 Hooletöö statistika ja muutused ajas

Aeg on üks on üks olulisemaid igapäevaelu mõjutajaid. Olenemata päritolust, haridusest, vanusest või soost, on kõikidele antud 24 tundi ööpäevas. Kuna aja iseloom on lõplik, tuleb teha elus valikuid ja kompromisse. Kuna inimeste elud on väga erinevad, on ka nende

⁶ Human Rights Dimensions of COVID-19 Response, 2020, Human Rights Watch. https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response#_Toc35446584 (vaadatud 11. IV 2023)

⁷ Autori päevikusissekanne

⁸ Beauvoir, de S., *Teine sugupool*, Vagabund 1997, lk. 307

ajakasutus erinev. Erinevad uuringud jaotavad sageli inimese ajakasutuse tasulisele tööle ja tasustamata tööle (perekond ja majapidamine) kuluvaks ajaks. Sageli on uuringutes ära märgitud veel ka vaba aeg ja uni.

Erinevaid uuringuid lugedes selgus, et inimeste ajakasutus ja kodutöödele kuluv aeg on muutunud, kuid mõned käitumismustrid on visad kaduma. Näiteks puudutab see majapidamis- ja kodutöödele kuluvat aega. Euroopa Liidus hoolitses 2016. aastal alaealiste laste eest 93% 25-49 aastastest naistest ja 69% meestest.⁹

Igapäevastesse majapidamistöodesse panustavad Euroopa Liidus 32% meestest ja 78% naistest. Riigiti on need näitajad muidugi väga erinevad. Kõige suuremad erinevused naiste ja meeste vahel olid Kreekas (85% naistest ja 16% meestest) ning kõige väiksemad Rootsis (74% naistest ja 56% meestest). Ülemaailmselt on naiste ja meeste panus tasustamata kodutöösse veel ebavõrdsem. Kõige suurem on ebavõrdsus Aasia lõunapoolsetes riikides ja Põhja -Aafrikas (mehed teevad kodutöid keskmiselt 1 tund päevas ja naised peaaegu 5 tundi päevas).¹⁰

24. oktoober 2022, Tondil

Kraanikausialuses kapis on munakoored ja õli? Tütar ütleb, et praadisid sõbrannadega mune, aga mõned neist läksid kõrbema. Õngitsen biolaguneva prügi kastist mööda läinud munakoori ja pühin köögipaberiga kapi seintelt ja põrandalt õli kokku. Viin prügi välja ja käed saavad õliseks. Prügikasti põhja jääb ikka õli ja selle sees ujub kokkunätserdatud kilekott. Kas peaksin hakkama prügikasti pesema? Otsustan, et tegelen sellega hiljem.¹¹

Eestis on aastatel 1999–2021 olnud meeste ja naiste tööhõive üsna võrdne ja kodutöödele kuluv aeg on mõlemal aja jooksul vähenenud, kuid ebavõrdsus on proportsionaalselt siiski püsima jäänud. Naised panustavad majapidamistöösse ja perekonnale keskmiselt 1,5 korda ehk umbes tunni võrra rohkem aega kui mehed.¹²

⁹ Eurostat, 2020, Naiste ja meeste elu Euroopas. Statistiline portree, https://ec.europa.eu/eurostat/cache/beta/womenmen_2020/ee_et/bloc-3d.html?lang=et (vaadatud 11.04 2023)

¹⁰ OECD Gender Institutions and Development Database (GID-DB), 2019. Why You Should Care About Unpaid Care Work., <https://oecd-development-matters.org/2019/03/18/why-you-should-care-about-unpaid-care-work/> (vaadatud 11.04 2023)

¹¹ Autori päevikusissekanne

¹² Statistikaamet, 2022. Mehe kodu on maailm, naise maailm on kodu?, <https://www.stat.ee/et/uudised/mehe-kodu-maailm-naise-maailm-kodu-0> (vaadatud 11.IV 2023).

Arvestades, et sooline palgalõhe on Eestis keskmiselt 14,9% naiste kahjuks, tekib küsimus, kas tasustamata hooletöö maht on otsene põhjus, miks naised teenivad vähem?

1.3 Nähtamatu hooletöö ja moraalifilosoofia

Hooletööd eristatakse sageli muudest töövormidest, sest seda peetakse sisemiselt motiveerituks (näiteks lähedaste eest hoolitsemine) ja selle eest ei kaasne materiaalist tulu. Alison Jaggar¹³ on kirjutanud, kuidas moraalifilosoofia on oma traditsioonilises vormis naisi kahjustanud. Üks neist on asjaolu, et ebaoluliseks on kuulutatud teemad ja probleemid, mis ilmnevad erasfääris. Siia alla kuuluvad näiteks kodused tegevused nagu koristamine, söögitegemine, laste ja eakate eest hoolitsemine. Seda peeti aastasadu ja tuhandeid iseenesestmõistetavalt naiste kohustuseks ja neil teemadel filosoferimist ei peetud oluliseks. Tähelepanu pöörati pigem avalikus sfääris toimuva üle nagu poliitika, lepingulised suhted jne. Kui avan kohaliku avalik-õigusliku uudistekanalit (juhtus olema 24. veebruar ehk Eesti Vabariigi aastapäev), on peamised kajastatavad teemad järgmised: julgeolek, riigikogu valimised, toetus Ukrainale. Veebileht on kaetud sini-must-valge ja militaarroheline. Ebaproportsionaalselt palju on fotosid meestest. Militaarroheline on seal viimasel aastal tegelikult iga päev.

Seega võib küsida, kas teemad, mis toimuvad privaatsfääris on endiselt vähem olulised?

Kuna moraal on endiselt oluliste jõujoontega kultuuris kinni, siis on ka sellele saanud osaks meheliike kultuuriväärtuste – iseseisvuse, vaimsure, ratsionaalsuse, sõja ja surma eelistamine.

Kuivõrd vabad on naised peresfääris valima mittehoolimist ja mittehoolitsemist?

Annette Baier¹⁴ on juhtinud tähelepanu, et enamik end moraaliteooriana identifitseerinud lähenemisviise on üles ehitatud kohustuse mõistele. Näiteks Immanuel Kant, kui üks moraaliteooria rajajatest leiab, et inimese kõrgeimaks ülesandeks elu jooksul on saavutada kõrgeim hea (Ülim Hüve), mis koosneb õnnetundest ja moraalsusest.¹⁵ Kas universaalsusele pretendeerivad eetikateooriad on arvestanud erinevate inimkogemustega? Ükski teoreetik ega tema teooria ei asetse neutraalsel pinnal. Donna Haraway nimetab sellist suhet maailmaga

¹³Stanford Encyclopedia of Philosophy. Feminist Ethics, Ethic of Care as a Feminine or Gendered Approach to Morality, <https://plato.stanford.edu/entries/feminism-ethics/#EthiCareFemiGendApprMora> (vaadatud 11. IV 2023).

¹⁴ Catt, D. *Anette Baier. Situated Trust*,

https://www.academia.edu/41982758/Anette_Baier_Situated_Trust (vaadatud 11. IV 2023).

¹⁵ Deleuze, G. *Kanti kriitiline filosoofia*. Tõlkinud Margus Ott, kirjastus Ilmamaa, 2011, Tartu, lk. 56.

täenduslikuks vastastikkuseks. Olla üks tähendab alati kujuneda koos paljudega.¹⁶ Me tuleme kõik kusagilt, oma kogemuste, traditsioonide ning tahtmistega.

Kadri Simm küsib oma artiklis „Feministlikust panusest moraalifilosoofiasse hoolitsuseetika näitel”¹⁷ kuivõrd vabad on naised peresfääris valima mittehoolimist ja mittehoolitsemist? Ta pakub, et väga paljud nendest suhetest, millega kaasneb hoolimis- ja hoolitsuskohustus, ei ole otseselt vabatahtlikult valitud. Ta võrdleb avalikus sfääris toimuvat lepinguliste suhetega, kus mõlemale osapoolle on tingimused ja kohustused teada, samas kui erasfääris on suur osa meie lähedasi meile paljuski antud ning nende vajadustega arvestamine – olgu tegemist laste, haigete või eakatega – on paratamatu ja sealt eemale jalutamine võib küll formaaljuriidiliselt võimalik olla, kuid tundub siiski ebamoraalne.

Simm toetub moraalipsühholoog Carol Gilliganile. Gilligan on üks neist, kes filosoofidele nende tugitoolimõtisklusi ette heidab põhjusel, et sellise refleksiooni tulemused jäävad päris elust ning tegelikest tavadest väga kaugemale. Gilligan pakub, et naiste suuremast ettevaatlikkusest moraaliootsuste langetamisel, nende teatavast kõhklusest, mida tõlgendati nõrkuse ja puudujäägina, saab hoolitsuseetikas hoopiski tugevus. Tema arvates feministlik eetika rõhutabki, et moraal rajaneb dialoogil, kogukondlikkusel ja interpersonaalsusel, vastandudes sel viisil kantilikule arusaamale moraalist kui millestki, milleni võime jõuda autonoomselt, vaid enese sisse vaadates ning reflekteerides. See ei tähenda, et feminismis oleks autonoomia mõistest loobutud. Autonoomiat aga ei vastandata seotusele ja suhetele; pigem on vastastikusus eeldus, et inimolendist saaks mõtlej, rääkiv ja suhtlev inimene, kes taotleb autonoomiat. Autonoomia on siin saavutus, selleni jõudmiseks on aga vaja tihedat seotust ja sõltuvust teistest inimestest.¹⁸

5. Jaanuar 2022, 23.15, kodus

Olen surmväsinud ja tahaksin ammu magada. Aga ei saa, sest KT on ikka veel üleval. Küsib kõrvaltoast vahetpidamata: „Ega sa veel ei maga?”, „Kas sa ikka loed veel seni kuni ma magama jään?”

Veel kuuleb ta hääli. Et keegi kraabib seinaga taga ja voodi all.

Muudkui korrutab: „Head ööd!”, „Ma armastan sind!”

¹⁶ Haraway, D. 2008. *When Species Meet*. http://xenopraxis.net/readings/haraway_species.pdf, lk. 4 (vaadatud 11.IV 2023).

¹⁷ Simm, K. 2021. Feministlikust panusest moraalifilosoofiasse hoolitsuseetika näitel, <https://feministeerium.ee/feministlikust-panusest-moraalifilosoofiasse-hoolitsuseetika-naitel/> (vaadatud 11.IV 2023).

¹⁸ Simm, K. Feministlikust panusest moraalifilosoofiasse ... (vaadatud 11. IV 2023).

Kuidas saab olla tüdinenud kellestki, kes ütleb ühe õhtu jooksul kümme korda, et ta armastab sind? Isegi väsinud ei tohiks sellest olla. Aga ikkagi olen.¹⁹

1.4 Emaduslõiv

Emaduslõiv väljendab laste saamise ja kasvatamise mõju sissetulekute suurusele. Seda on nimetatud ka emadustrahviks (inglise keeles *motherhood penalty*).²⁰ Emaduslõivuks nimetatakse olukorda, kus lastega naised teenivad vähem kui teised. Eestis teenivad lastega naised 25% vähem kui lasteta naised ja naiste sissetulek on ka veel seitse aastat pärast sünnitamist kolmandiku võrra väiksem, kui enne laste saamist. Emaduslõiv võib tuleneda vähenenud osalusest tööturul, vähenenud tööajast ja vähenenud tunnipalgast. Emaduslõivu soodustavateks asjaoludeks võib pidada:

- Lasteaiakoha kättesaadavust. On tehtud tähelepanekuid, et mida rohkem on alla kolme aastaseid lapsi lastehoius, seda väiksem on emaduslõiv.
- Vanemahüvitise pikkus. Mida heldem on vanemahüvitis, seda suurem jällegi lõiv on. Eestis on hetkel nähtud ette tasustatud vanemapuhkuseks 575 päeva. Vanemahüvitise saajateks on enamasti naised. 2020 aastal sai vanemahüvitist 7423 meest ja 27147 naist.²¹ Seega soovis lapsega koju jääda vaid 27% meestest. Mida pikemalt naine tööst eemal on, seda raskem on tal tööturule tagasi tulla. Magamatusest ja muudest olmelistest kodustest kohustustest tingitud väsimus tekitab keskendumishäireid, ebakindlust ja ärevust.
- Traditsioonilised soorollid ühiskonnas. Mida traditsioonilisemad on soorollid ühiskonnas, seda suurem emaduslõiv on. Ühiskonnas, kus eeldatakse, et mees on peamine sissetuleku teenija ja naise roll on kodu korras hoida ja lapsi kasvatada, ei kao sooline ebavõrdsus mitte kunagi.

Eestis on emaduslõiv suurem kui näiteks Põhjamaades, võrdne Suurbritannia ja üldiselt teiste liberaalsete ühiskondadega ja väiksem kui Saksamaal.²²

¹⁹ Autori päevikusissekanne

²⁰ Unt, M., Klesment, M., Täht, K., Sõstra, K., 2021. Emaduslõiv Eestis. TLÜ RASI https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2021_Emadusl%C3%B5iv%20Eestis.pdf (vaadatud 11.IV 2023)

²¹ Statistikaamet, 2021. Vanemahüvitist saanud meeste osakaal suurenes.

<https://www.stat.ee/et/uudised/sooline-vordoiguslikkus-2019-2020> (vaadatud 11.IV 2023)

²² Unt, M., Klesment, M., Täht, K., Sõstra, K., 2021. Emaduslõiv Eestis. ... (vaadatud 11. IV 2023)

1.5 Isiklik on poliitiline – Mierle Laderman Ukeles, Martha Rosler

Teise laine feminism tõi 1960–1970 aastatel kaasa võitluse võrdse palga ja hariduse, lastehoiu ja kehalise autonoomia eest. USAs sai see alguse ennekõike reaktsioonina peale II Maailmasõda muutunud ühiskonnakorralduse vastu, kus kapitalismi arengu varjus sai naiste rolliks püsida kodus ja kasvatada lapsi. Teise laine radikaalfeministid tõid käibele fraasi „isiklik on poliitiline”. 1967 aastal asutati New Yorgis feministlik rühmitus New York Radical Women, mille asutajaliikmete hulka kuulus ka Carol Hanisch. Carol Hanisch on läinud ajalukku oma esseega „Isiklik on poliitiline”.²³ Selles 1969 aastal ilmunud tekstis juhib autor tähelepanu, et ühiskonnas ei ole mitte osad valdkonnad patriarhaalsed, vaid et ühiskond ise ongi patriarhaat ja see tõdemus sundis rühmituse liikmeid vaatama sügavale isiklikku sfääri ja analüüsima armastust, abielu, seksuaalsust ja muidu patriarhaadi avaldumise kohti. Mierle Laderman Ukeles tuli välja omas ajas uuendusliku hoolitsuskunsti (*maintenance art*) praktiseerimisega. Ladermani Ukeles' i eesmärgiks oli juhtida tähelepanu alama tasemete (või tasustamata) hooletööle. Selleks viis ta läbi erinevaid performanceid, mille käigus pesi galeriide ja muuseumide treppe („Washing/Tracks/Maintenance:Outside”, 1973), riietas oma lapsi („Dressing to Go Out/ Underdressing to Go In”, 1973), küsitles teisi inimesi nende igapäevaste hooletööharjumuste osas („Maintenance Art Tasks” 1973). Teda huvitas, kuidas saaks võimuhierarhias madalama positsiooniga inimeste tööd esile tõsta ning viia seda kooskõlla keskkonnasõbraliku eluviisiga. Oma manifestis „Manifesto of Maintenance Art” (1969), ütleb Ukeles, et ta on samaaegselt kunstnik ja ema, mis on väga keeruline. Igapäevased emaks olemise kohustusi (koristamine, söögitegemine, hoolitsemine) eksponeerib ta kunstina, sest see on tema igapäevane töö.²⁴ Samast perioodist pärineb ka Martha Rosleri videoteos „Semiotics of the Kitchen”(1974/75),²⁵ mida peetakse feministliku videokunsti alguseks. Videos parodeerib Rosler televisioonis populaarseks saanud kokandussaateid. Ta käsitleb tähestikulises järjekorras köögitarvikuid, kasutades seejuures ilmekat kehakeelt. Köögitarvikute kasutamine saab justkui omaette märgisüsteemiks, mille kõik inimesed (naised) kohe ära tunnevad.

²³ Hanisch, C. 2006. *The Personal is Political*, <https://webhome.cs.uvic.ca/~mserra/AttachedFiles/PersonalPolitical.pdf> (vaadatud 11.IV 2023)

²⁴ Monoskop.org. Mierle Laderman Ukeles. https://monoskop.org/Mierle_Laderman_Ukeles/ (vaadatud 11.04 2023)

²⁵ Rosler, M. *Semiotics of the Kitchen*, 1975, video (must-valge), heli, 6,09 min. <https://www.youtube.com/watch?v=ZuZympOIGC0> (vaadatud 11.04 2023)

Rosler kasutas ka oma teistes teostes argielu elemente, tehes seda tihti naise perspektiivist. Näiteks oma videoteoses „Martha Rosler Reads Vogue” (1982) sirvib ta ajakirja *Vogue* kui ühte märgilisemat moeajakirja maailmas. Sirvimist ja glamuursete piltide vaheldumist saadab autori tekst. Video on jagatud mõtteliselt kolmeks osaks. Video teises osas näitab kunstnik, kuidas kalleid brändirõivaid toodetakse (madalapalgalised naised kolmandast maailmast teevad kaheisttunniseid tööpäevi). Video lõpus asub Rosler ennast jumestama, kuid jätab pool oma näost katmata, justkui seades kahtluse alla oma kuuluvuse.

2. Sooline palgalõhe

Simone Beauvoir märgib oma raamatus „Teine sugupool”, et abstraktselt õigusest ei piisa, et määrata naise tegelikku seisundit; see sõltub suurel määral tema majanduslikust rollist. Eestis oli aastal 2021 palgalõhe 14,9% naiste kahjuks. Palgalõhe väljendab soolist ebavõrdsust nii ühiskondlikul tasandil kui ka privaatsfääris.²⁶

Sooline palgalõhe on nii tööturul kui ka laiemalt ühiskonnas valitseva soolise ebavõrdsuse olulisemaid indikaatoreid, mis peegeldab soolist ebavõrdsust ühiskonnaelu eri valdkondades nii avalikus kui ka erasfääris. Selle all mõistetakse klassikaliselt meeste ja naiste keskmiste palkade erinevust ning seda mõõdetakse kas meeste ja naiste tunnipalga suhtena või meeste ja naiste keskmise tunnipalga vahe osakaaluna meeste keskmisest tunnipalgast. Erinevate uuringute käigus ei ole suudetud ära selgitada suurt osa palgalõhe põhjustest. Eestis oli see aastal 2021 14,9%. Aastal 2014 oli see 28,1%, mil see oli Euroopa kõrgemaid.²⁷ Seega on see langemas, kuid Euroopas siiski esirinnas. Erinevad institutsioonid, muuhulgas Euroopa Nõukogu, on sellele oma riigipõhistes soovitusetes pidevalt tähelepanu juhtinud.

2.1 Soolise palgalõhe mõõtmine ja tunnused

Soolist palgalõhet mõõdetakse kas meeste ja naiste tunnipalga suhtena (palgalõhe = keskmine naiste tunnipalk / keskmine meeste tunnipalk) või meeste ja naiste keskmise tunnipalga vahe osakaaluna meeste keskmisest tunnipalgast [palgalõhe = meeste keskmine tunnipalk – naiste keskmine tunnipalk] / meeste keskmine tunnipalk].²⁸ Näiteks oli Eestis 2018 aasta oktoobris meeste keskmine tunnipalk 7,87 eurot ja naistel 6,53 eurot.²⁹

Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskuse läbi viidud uuringu „Mees- ja naistöötajate tunnitasueringused 2018 töötasu struktuuri uuringu” andmetel saab soolist palgalõhet selgitada läbi järgmiste tunnuste:

²⁶ Eesti Teadusagentuur, 2022. Sooline palgalõhe Eestis, kujunemise tagamaad ja vähendamise võimalused. Koostajad Kadri Täht, Triin Roosalu, Marge Unt, Kadri Aavik, Barbi Pilvre, Marko Kääramees.

https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2022/05/RITA-1-lopparuandne_REGE_projekt_31.03.22_par_andatud.pdf (vaadatud 11.IV 2023)

²⁷ Sotsiaalministeerium 2022. Palgalõhe.

<https://www.sm.ee/too-ja-pension/toosuhted-ja-keskkond/palgalohe> (vaadatud 11.IV 2023)

²⁸ Eesti Teadusagentuur, 2022. Sooline palgalõhe Eestis, kujunemise tagamaad(vaadatud 11.IV 2023)

²⁹ Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskus, 2018. Mees ja naistöötajate tunnitasueringused 2018 töötasu struktuuri uuring.

https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2021_RASI%20toimetised%20nr%2012_mees-%20ja%20naisto%CC%88o%CC%88tajate%20tunnitasu%20erisused.pdf (vaadatud 11.IV 2023)

- vanus
- sugu
- rahvus
- haridus
- amet
- perekonnaseis (laste arv)
- töökoha asukoht
- töökoha omandiroll

Vanusel on oluline seos tunnipalga suurusega. Kõrgeimat palka teenivad 35-44 aastased mehed ja naised. Naiste ja meeste tunnipalga erinevus on siin 20% naiste kahjuks. Kõikides teistes vanuserühmades on palgavahe märgatavalt väiksem. 65 aastaste ja vanemate hulgas on palgalõhe juba märgatavalt väiksem ulatudes umbes 5 % piirile.

Sugu ja rahvus on samuti olulised näitajad tunnipalga ja sellest lähtuva palgalõhe tekkimisel. Kõrgeimat tasu teenisid selle uuringu järgi eesti ja muust rahvusest (kõik rahvused peale eestlaste ja venelaste) meestöötajad (vastavalt 8,12 ja 7,97 eurot tunnis). Madalaimat palka omakorda vene ja muust rahvusest naised (vastavalt 5,61 ja 6,26 eurot). Suurim vahe mees -ja naistöötajate vahel on selle uuringu järgi on muust rahvusest inimeste vahel (21,4 %).

Võrreldes meeste ja naiste palka lähtuvalt haridustasemest, on kõrgeim palgavahe keskkaridusega töötajatel (mehed teenivad 25,6 % rohkem kui naised). Kõrgharidusega töötajate hulgas on palgalõhe mõnevõrra väiksem (23,6% naiste kahjuks). Magistrikraad või sellest kõrgem haridustase vähendab palgavahet 16%ni.

Ootuspäraselt on amet ja positsioon olulised sissetuleku määravad. Ootuspäraselt on kõrgeim palk tippjuhtide hulgas. Madalaimate tunnitasadega eristuvad teenindus - ja müügitöötajad ja lihttöölised. Suurim tunnitasu on meeste ja naiste hulgas, kes töötavad oskus- ja käsitöölisedena.

Perekonnaseis mõjutab tunnipalka enam nende hulgas, kellel on lapsed. Meeste tunnitasu kasvab laste arvu suurenedes, naistel aga langeb oluliselt. Ühe ja kahe lapsega naistel on tunnitasu väiksem kui kolmelapselistel, kuid näiteks kahelapselised naised teenivad pisut rohkem kui ühe lapsega naised. Keskmise tunnitasu lastetute meeste ja naiste vahel on 10%, aga see kasvab laste arvu suurenemisega.³⁰

³⁰ Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskus, 2018. Mees ja naistöötajate tunnitasu uuring 2018. Töötasu struktuuri uuring...lk. 6–15

8.märts, 2023

Täna tuli lõpuks tuludeklaratsiooni raha. Lõpuks! Olin terve viimase nädala piinelnud. Lootsin, et kui hakatakse tagasi maksma juba 28. veebruarist, saan mina ka kohe. Aga raha tuli alles nüüd, naistepäevaks. Vähemalt kena kingitus. 745 eurot. Esimesena maksin kohe telefoniarve ära, sest lubasid täna välja lülitada kui makstud ei ole. Mõtlesin, et kuidas ma muidu nende teiste arvete maksmisega hakkama saan.³¹

Viimane võimalik hüpotees, mille alusel on võimalik palgalõhe tekkimist selgitada, on töökoha omandivorm. Suur erinevus tunnipalkade osas on erasektori ja avaliku sektori vahel. Avaliku sektori asutustel on palgaregulatsioon enamasti palju reglementeeritum kui eraettevõtetel. Mees - ja naistöötajate tunnitasuvahe on kõige kõrgem välismaises omanduses oleva erasektori eraettevõttes (35%) ja madalaim kohaliku omavalitsuse asutustes (8%).³²

2.2 Selgitatud ja selgitamata sooline palgalõhe

Tavaliselt jagatakse palgalõhe selgitatud ja selgitamata osadeks.

Selgitatud osa on jagatud kahte ossa:

- Inimkapitaliga seotud asjaolud nagu haridustase, tööturustaaž.
- Tööturu horisontaalse ja vertikaalse segregatsiooniga seotud tegurid, mis tähendab, et mehed ja naised on jaotunud erinevatele tegevusaladele vastavalt nende soole.

Selgitamata osa soolisest palgalõhest kujundab:

- Erinevatel tööturueguritel on meeste ja naiste jaoks tööturul erinev tähendus.
- Individuaalsed tööturu karakteristikud, mida ei ole seni mõõdetud ja ei saa mõõta.³³

³¹ Autori päevikusissekanne

³² Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskus, 2018. Mees ja naistöötajate tunnitasuuerisused 2018 töötasu struktuuri uuring. ...lk. 6–15

³³ Eesti Teadusagentuur, 2022. Sooline palgalõhe Eestis....

2.3 Horisontaalne ja vertikaalne sooline segregatsioon

Olen teinud juba aastaid tähelepanekuid naiste ja meeste jagunemist tööturul erinevatesse valdkondadesse. Jalutades ühel esmaspäeva hommikul läbi ühe Tallinna kaubanduskeskuse märkasin, kuidas kõikides poodides, peale ühe elektroonikatooteid müüva kaupluse, olid teenindajateks naised. Sama võib öelda näiteks puhastustöölise kohta. Ei meenu, et Eestis oleks just tihti näha meeskoristajaid. Töötades ise ühes Tallinna koolis, ei meenu mulle, et oleksin seal kunagi näinud ühtegi meest veeämbreid tassimas või tualettruume puhastamas. Vaadates „Mees - ja naistöötajate tunnitasueringused 2018”³⁴ uuringut, on näha, et need naised saavad selle töö eest keskmiselt 3,72 eurot tunnis. Tõenäoliselt on nende tunnipalk viie aasta jooksul tõusnud, kuid sama on teinud ka inflatsioon. Miks on nii, et naised on koondunud töötama valdkondadesse, kus palk on sageli madalam?

Horisontaalne segregatsioon kujutab endast meeste ja naiste jagunemist erinevatesse valdkondadesse. Vertikaalne segregatsioon tähendab meeste ja naiste koondumist ametite eri tasemetele.

25. november, 2021

Andsin talle mõttes kõik andeks, sest tegelikult on mul ju alati nendest inimestest kahju olnud, kes peavad rasket tööd tegema. Näiteks kassapidajad või koristajad. Pääaegu alati on nad naised, sest Eestis ju mehed seda tööd tavaliselt ei tee. Seda enam, et mul on tihti hirm, et äkki pean ühel päeval ise ka sarnast tööd tegema hakkama. Kaheteisttunniseid vahetusi. Ja siis rooman õhtul koju ja vajun diivanile. Et mul ei ole lihtsalt muid valikuid.³⁵

Segregatsiooni seletamiseks on mitu teooriat, mis on jagatud omakorda indiviidi tasandiks ja institutsiooni ehk makrotasandiks. Esimesel tasandil püütakse leida seletusi lähtuvalt bioloogilistest erinevustest või sellest, et mehi ja naisi on suunatud ühiskonna poolt erinevalt käituma (sotsiaalsed põhjused). Et naisi on suunatud valima „naiselikke” ameteid. Institutsionaalne lähenemine tõlgendab tööturusegregatsiooni institutsionaalsete barjääride kaudu, mille kohaselt on tööandjate käitumine institutsionaliseeritud. Viimane on tihti seotud institutsiooni kultuuri ja praktikatega.

³⁴ Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskus, 2018.

Mees ja naistöötajate tunnitasueringused 2018 (vaadatud 11. IV 2023)

³⁵ Autori päevikusissekanne

2.4 Sooline palgalõhe kunstivaldkonnas

Kultuuriministeeriumi tellimisel läbiviidud uuring „Loometöö tasustamine Eestis ja loomepalkade mõju hindamine”³⁶ eesmärgiks oli selgitada tagamaid, miks loomingulistes valdkondades ja kultuurisektoris tegutsevate inimeste sissetulekud on nii madalad ja ebaregulaarsed. Eestis läbi viidud palgalõhet käsitlevad uuringud³⁷ kunstnike hulgas olulist soolist palgalõhet ei näita, aga see on otseselt seotud ka töötamise eripäraga. Paljud kunstnikud töötavad vabakutselistena ja projektipõhiselt, mistõttu on nende sissetulekud ebaregulaarsed ning sageli ei kaasne nendega sotsiaalsed garantiid (ravikindlustus, tulevane pension). On levinud, et paljud kunstnikud töötavad lisaks oma erialale ka mõnes teises valdkonnas, mis ei anna võimalust enda soovitud erialale täielikult pühenduda. Nagu ütleb 1988 aasta Guerilla Girls’i plakat: „Naiskunstniku eeliseks on töötada vabakutselisena neljal erineval töökohal, saamata selle eest tunnustust enne kaheksakümne aastaseks saamist.”³⁸

2.5 Soolise palgalõhe vähendamise võimalused

Eesti Teadusagentuuri läbiviidud uuring soolise palgalõhe kohta³⁹ pakub, et selle vähendamist saab teha pere-, haridus- ja töepoliitika kaudu. Tööandjad peaksid nägema palgalõhe tekkimise ohukohana kõiki tööetappe nagu tööle värbamine, palgakokkulepete sõlmimine, edutamine, töötingimuste määramine, lisateenimisvõimaluste pakkumine, töösuhte lõpetamine. Isegi, kui juhil, kes ei taju oma organisatsioonis soolist ebavõrdsust, on seaduslik kohustus soolise võrdõiguslikkuse edendamise tegeleda (Soolise võrdõiguslikkuse seadus, § 11).⁴⁰Jäädes lootma selle, et sooline palgalõhe iseenesest kaoks on seadusevastane.Selle asemel peaks juhid oma organisatsioonis tegelema tegutsemisvõimaluste väljaselgitamisega.

³⁶ CIVITTA, 2023. Loometöö tasustamine Eestis ja loomepalkade mõju hindamine. <https://kul.ee/sites/default/files/documents/2023-03/Loomet%C3%B6%C3%B6%20tasustamine%20-%20I%C3%B5pparuanne.pdf> (vaadatud 11. IV 2023)

³⁷ Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskus, 2018. Mees ja naistöötajate tunnitasueringused 2018..... (vaadatud 11. IV 2023).

³⁸ Campbell, T. Female Iconoclasts: Guerilla Girls. Artland Magazine,. <https://magazine.artland.com/female-iconoclasts-guerrilla-girls/> (viimati vaadatud 29.III 2023)

³⁹ Eesti Teadusagentuur, 2022.Sooline palgalõhe Eestis, kujunemise tagamaad (vaadatud 11.IV 2023)

⁴⁰ Riigi Teataja. Soolise võrdõiguslikkuse seadus. 3. peatükk, § 11. <https://www.riigiteataja.ee/akt/738642> (vaadatud 11.IV 2023).

Makrotasandil peaks riik tegelema juhtide teavitamise ja innustamisega, kuidas soolise palgalõhe vastu võidelda. Selleks on oluline organisatsioonides vastavaid praktikaid juurutada. Järgnevad võimalikud meetmed:

- REGE(Reducing the Gender Wage Gap) Palgapeegli programm
- läbipaistvate palgasüsteemide kujundamist kollektiivsete läbirääkimiste süsteem (kus osalevad nii sektorijuhid, organisatsioonijuhid kui ametiühingu esindajad)
- avalikkuse teavitamine ja palgalõhe olemasolust ja selle mõjust

„Saan kirjutada elust kui sellisest: taevast, puudest, ämblikuvõrkudest või millest tahes, aga mitte ainult indiviidide väikesest eraldiseisvast elust meeste ja naistena.” Virginia Woolf⁴¹

3. Écriture féminine

3.1 Naiskirjutuse ajalugu, naiste hääle vaigistamine ja kirjanduslikud emad

Termini *écriture féminine* looja Helen Cixous peab selle all silmas naiskirjutust. Ta kirjutab oma essees „Medusa naer”,⁴² et naine peab end kirjutama ja ärgitama teisi naisi kirjutama, sest nad on olnud sellest tõrjutud samavõrd nagu nad on olnud tõrjutud ka oma kehast. Ta kritiseerib oma essees Sigmund Freudi ja Jacques Lacani käsitlust naisest, pannes pahaks nende fallotsentristliku lähenemist. Ega ilmaasjata ei ole Medusa peast välja ulatuvaid madusid seostatud feministlikus käsitluses peenistega, pea maha võtmist aga kastratsiooniga. Medusat ennast üldisemalt aga *femme fatalega*. Naine on Lacani ja Freudi käsitluses negatiivne tähistaja (mitte-mees) või siis keegi müstiline, kelle olemust pole võimalik mõista. Luce Irigaray järgi on Freudi teooriad üks näide sellest, kuidas patriarhaalses kultuuris ja tekstides on naiste subjektiivsus ja seksuaalsus keelatud. Üks kuulsamaid Irigaray näiteid naise kõnelemisvõimaluse metafoorist on naise suguelundi spetsiifikale viitavad kaks huult. Need on võetud kujundina kasutusele, et luua naiselikku kujundiilma ja astuda vastu patriarhaalses kultuuris domineerivale imaginaarsusele.⁴³ Irigaray on kriitiline mitme lääne filosoofia võtmeautori (Platoni, Hegeli, Freudi jt.) teoste suhtes ja näitab, et see traditsioon ja ühesoolisel mudelil põhinev psühhoanalüüs lähtuvad ainulisuse ja identsuse printsiibist. Ainus naine, keda nendes tekstides näha võib on falliline naine. Fallilistele naistele juhivad tähelepanu ka Mary Beard oma manifestis „Women and Power”⁴⁴, kes ütleb, et „areenile” pääsevad vaid androgüünsed naised. Võitjad saavad olla ainult mehelikud naised. Naiselikkus kui selline on patriarhaalses kultuuris represseeritud. Samuti ka naiselik kirjutamine.

⁴¹ Woolf, V. *Oma tuba*. Loomingu Raamatukogu kuldsari, 2021.

⁴² Veikat, T. *Helen Cixous. Medusa naer*.

https://www.academia.edu/36411231/Cixous_essee_Medusa_naer_docx (vaadatud 11.IV 2023).

⁴³ Kivimaa, K., 2009. Luce Irigaray. https://www.academia.edu/36558363/Luce_Irigaray (vaadatud 11. IV 2023).

⁴⁴ Madden, K., S. *Women and Power: Manifesto*. Updated by Mary Beard. London Review of Books .2018.

[https://www.academia.edu/60718529/Women_and_Power_A_Manifesto_Updated_Book_Review_\(vaadatud_11_IV_2023\)](https://www.academia.edu/60718529/Women_and_Power_A_Manifesto_Updated_Book_Review_(vaadatud_11_IV_2023)).

Naiste kirjutamisstiili peeti ajaloos liialt katkendlikuks, pluralistlikuks ja voolavaks. Veel ei osatud suhestuda selle fragmentaarsuse, subjektiivsuse ja detailsusega. Tõmmati paralleele naise keha ja tema kirjutamise vahel.

17.oktoober 2021, Hřrensko, hotell U Lípy, 9.30

Tulin just hommikusöögilt. Voodi ees põrandal on lambanahk. Astun paljaste jalgadega selle peale. Jään sinna seisma, sest nii mõnus on. Teen enda üle nalja, et näe millest naistele piisab – kohvist ja lambanahast. Tuju läheb heaks.⁴⁵

Cixous märgib oma essees sageli, et naised peaksid kirjutama naistele ja mehed meestele. See mõte on minuga pikalt kaasas käinud. Et millised on need teemad, millest peaksid kirjutama naised? Ja millest mehed? Cixous väidab, et kuni 20. sajandi keskpaigani domineeris mehelik kirjutamisviis, mida ta peab süstematiseerituks (vastandiks „naiselik”– „voolav”). Irigary kasutab terminit „naiskõne”(parler femme), mille all ta peab silmas naisele omast keelekasutust ja kõneviisi, mis võetakse kasutusele ainult naistevahelises suhtluses ning millel on oluline roll omavahelise suhtluse ja kultuuri arendamisel.

Naisautorite loomingut hoiti kirjanduskaanonist aastasadu eemal. Nende loomingut ei peetud nii väärtuslikuks, neid ei avaldatud. Mary Beard arutleb oma manifestis „Women and Power”, kuidas naiste häält on ajaloo jooksul vaigistatud. Ta toob rea näiteid antiikmütoloogiast kui lääne kultuuri alustalast, kus naised sunniti vaikima vägistamishirmuga. Siia kuulub näiteks lugu kannatlikust Penelopest, kes legendi järgi oma meest Odysseust koju ootas, samal ajal tüütuid kosilasi eemale peletades. Penelope polnud selles loos ainuke, kes pidevalt oma elu ja tervise pärast hirmul pidi olema. Kuulsas kangelasloos on veel rida naisi – teenijaid, kes ennast meeste vägitegude pärast ohverdama pidid.

Beard kutsub nagu ka Cixous või Woolf naisi üles kirjutama, sest keegi teine seda nende eest teha ei saa. Ta juhib tähelepanu sellele, et võim ei tohiks olla midagi prestiižet vaid hoopis eeskuju, millel oleks võimalikult palju järgijaid. Naiskirjanike eeskuju on oluline järgmistele põlvvedele, väikestele tüdrukutele ja noortele naistele. Samuti nagu Cixous õhutab ka Beard naisi kirjutama naistele.

⁴⁵ Autori päevikusissekanne

22. detsember 2022, 13.30, studios

Asjad, mida olen tahtnud viimastel päevadel teha, aga olen unustanud:

1. *Piparkoogilasuur Rohe kohvikust ära tuua. Ostin 20. detsembri hommikul ja lubasin, et võtan õhtul mööda minnes kaasa. Et ei peaks päev läbi seljakotis kaasa vedama. Võib halvaks minna? Aga muidugi unustasin. Ei tea kas ongi üldse alles?*
2. *Jõulukaardid posti panna. Tegime KTga kaardid valmis juba kaks nädalat tagasi, aga olen neid seni seljakotis kaasas tassinud. Nüüd jäävad vist küll hiljaks ja jõuludeks kohale ei jõua?*
3. *EKA raamatukokku Mary Douglase „Puhtus ja oht” tagasi viia. Vaata, kas leiad Sophie Calle'i raamatuid.*
4. *Osta pakkepaberit kingituste jaoks?*
5. *Kodus on köögipaber otsas*
6. *Helista emale*⁴⁶

Virginia Woolf on essees „Oma tuba“ kirjutanud: „Kui oleme naised, mõtleme tagasi ikka oma emade kaudu.“⁴⁷ Mida tähendab tagasimõtlemine ja kuidas teha seda emade kaudu? Woolf ei pea silmas bioloogilisi emasid, vaid pigem ühelt naiskirjanikult teisele edasiantavat traditsiooni. See on aga ka põhjus, miks kõigile ei piisa vaid ühest emast. On tarvis, et naisi oleks kõikvõimalikes eluvaldkondades. Et nende teoseid avaldatakse ja et ma näeksime poelettidel nii kohalike kui ka tõlgitud naisautorite raamatuid, et kinos ja teatris saaks vaadata naisautorite töid, et kooliõpikutes oleks võrdselt mees- ja naisautorite tekste. See on oluline selleks, et omakorda järgmise põlve väikesed tüdrukud ja noored naised näeksid nendes iseennast ja see julgustaks neid looma.⁴⁸

Uurides kohaliku raamatupoe keti Apollo raamatumüügi TOP 10 edetabelit (vt. LISA 1), selgus, et kahekümnest edukamast raamatust on viie autorid naised. Ilukirjanduse TOP 10 edetabelis (vt. LISA 2) oli kaheksa meesautorit ja kaks naisautorit. Erinevust võis märgata lasteraamatute edetabelis, kus seitsme välja toodud raamatu autorist nelja autoriks oli naine.

⁴⁶ Autori päevikusissekanne

⁴⁷ Woolf, V. *Oma tuba*. Loomingu Raamatukogu kuldsari, 2021, lk. 62.

⁴⁸ Talviste E. Emad kirjanduses ja kirjanduslikud emad. Sirp, 11.05 2018.

Teise näitena võib tuua seiga, kui pidin andma gümnaasiumiõpilastele filosoofiatundi ja töö ettevalmistusprotsessi osas seisin raamatupoes silmitsi olukorraga, kus vastava riiuli juures ei olnud mitte ühegi naisautori teoseid (vt. LISA 3).

3.2 Magistritöö praktilise osa, raamatu „518 päeva” kirjeldus

Erinevad tekstid on mind alati paelunud. Tekst jätab minu hinnangul lugejale kõige rohkem kujutlusruumi ja kujutlusviisid on erinevatel lugejatel väga erinevad. Raamat on ka mugav formaat, sest seda saab kõikjale kaasa võtta. Sellega saab olla üksinda. Erinevalt näiteks kunstinäitusest või teatrietendusest, mida peab kogema pigem koha peal.

Olen teinud viimastel aastatel, osana oma kunstipraktikast, ülestähendusi päeviku vormis.

Need on igapäevased märkmeid sellest, mida sünnin ja kus käin, kirjutan palju lastest,

vestlustest emaga, sellest kuidas pesen, koristan ja mida selga panen. Veel on seal

olustik kirjeldusi ja poenimekirju. Märkmete tegemine on olnud osaliselt seotud mu

elukorraldusega. Lisaks magistriõpingutele on mul poole kohaga palgatöö ja õhtuti kasvatan

kodus kahte last. Sellest lähtuvalt on ka mu kunstnikupraktika mõjutatud argisusest.

Magistritöö praktilise osana valmivas raamatus „518 päeva” kasutan päevikumärkmeid

ajavahemikust 6. oktoober 2021 kuni 8. märts 2023. Samuti on raamatus fotod, mis pärinevad

samast perioodist. Fotodel on kujutatud igapäevaseid esemeid ja ruume, mis mind nendel

päevadel saatsid. Need on enamasti *snapshot* stiilis või on piltide kujutatud koduseid

vaikelusid.

Nagu raamatu pealkirigi ütleb, jäi valitud ajavahemikku 518 päeva. Ajavahemiku valimisel

lähtusin elukorralduslikust muutusest, mis leidis aset 2021 aasta sügisel, kui mul õnnestus

elada vahetusüliõpilasena Prahast. Sel perioodil oli mul võimalus pühenduda ainult tööle,

kirjutasin igapäevaselt. Nimetatud perioodist pärinevad peamiselt kirjeldused kohvikutest,

hotellidest ja inimestest, kellega ma igapäevaselt kokku puutusin. Argisus jäi tagaplaanile.

6. oktoober, 10.30, Mléčný kohvik, Praha

Americano, värskelt pressitud apelsinimahla, müsli jogurtiga, 99 krooni.

Istun kohvikus. Olen juba mitu nädalat ainult kohvikutes päevi mööda saatnud.

Tööd pole teinud ja külm on mul ka. Kuigi õues viisteist kraadi sooja. Tegelikult

oli külm juba eile. Jõin õhtul mitu tassi teed, lootuses, et äkki ikka ei jää haigeks.

Ingveriteed, mingit puuviljateed ja palju sidruniga vett. Täna jälle ingveritee.

Tundub, et vist aitabki. Peaks vist minema hotellituppa ja proovima paar tund magada?

9. oktoober 2021, hommik, Mléčný kohvik, Praha

Spinati quiche, 2 Americanot, 118 Kč.

Inimesi on endiselt palju. Tulin ikkagi siia, kuigi luusisin natuke ka kõrvaltänavatel ringi. Tundus veel meelitavaid kohti olevat, aga teadsin, et siin on kindla peale hea kohv. Tulles nägin, et kõrvaltänavas on pühapäevahommikuti taluturg. Nunnud perekonnad tulevad oma korvidega, kust paistavad roheliste pealsetega peedid ja porgandid ja koduküpsetatud saiad.

Mõtlen, kas minna täna rongiga Karlovy Varysse. Rongisõit kestab kolm tundi. Kui hakkaksin siit minema kell üksteist, jõuaksin kohale umbes pool kolm.

Viimane rong tuleb tagasi natuke peale seitset.⁴⁹

2022 aasta alguses, taas koju tagasi kolinuna, muutuvad ülestähendused taas argisemaks ja keerlevad peamiselt privaatsfääri nagu kodu ja perekond ümber. Samuti emaks olemise küsimuse ümber. Päevakavas võib märgata oluliselt rohkem kohustusi kui üksinda elamise perioodil.

9. jaanuar, 2023, Tondil

5.56 Ärkan (äratus oli pandud tegelikult 6.50ks).

6.50 Teen endale ja lapsele teed.

7.10 Saadan lapse rongi peale.

7.49 Lähen ise rongi peale.

8.20 Jõuan tööle.

17.00 Jõuan töölt tagasi koju.

17.10 Saadan lapse trenni.

17.15 Kühveldan maja ees lund.

Vahepeal tuleb teine laps korraks kodust läbi ja otsib midagi taga. Aitan tal otsida.

⁴⁹ Autori päevikusissekanne

17.30 Pakin asjad kokku ja jooksen trenni.
19.20 Käin peale trenni Pärnu maantee Rimist läbi ja ostan apelsinimahla.
19.30 Teen kodus süüa.
20.15 Panen ühe kraanikausitäie musti nõusid nõudepesumasinasse.
20.30 Teise kraanikausitäie pesen käsitsi.
20.45 Võtan pesumasinast pesu välja ja panen kuivama.
21.00 Aitan lapsel inglise keele töövihikut täita.
21.10 Saadan emale sõnumi.
21.15 Saadan teise veel.
21.20 Saadan lapse duši alla. Vaidleme selle üle, miks peab pesema.
21.30 Saadan lapse magama.
21.30–22.30 Loen Bernardin Evaristo „Tüdruk, naine, keegi teine”
22.30 Panen mantli selga ja lähen õue. Suitsetan ühe sigareti.
22.40–00.15 Mõtlen kõikvõimalikke mõtteid. Neid on palju.
00.15 Jään magama.⁵⁰

Märkmete tegemine on mul aidanud mõista, millele mu aeg kulub ja kuidas see ei ole alati minu päralt, kui sooviksin. Samas annab ülestähendatu tunnistust, kuidas midagi on siiski kogu aeg toimumas. Toimub igapäeva kujutamine. Virginia Woolf peab päeviku pidamise juures oluliseks oleviku kirjutamist. Ta ütleb: „Kirjutan sisse oleviku, vähemalt niipalju olevikust, et see oleks alus, millele tugineda. Neid kahte inimest – mind nüüd ja mind siis – oleks huvitav vastandada. Ja pealegi mõjutab seda minevikku suurel määral praegune hetk. Seda, mida ma kirjutan praegu, ei kirjutaks ma aasta pärast... Mul ei ole praegu energiat selleks, mida nõuab korrastatud ja hästisõnastatud kunstiteose loomine, kus üks asi järgneb teisele ja kõik liidetakse üheks tervikuks. Võib-olla ühel päeval, kui ma vabanen kunstiteoste loomisest, püüan ka selle läbi komponeerida.”⁵¹

⁵⁰ Autori päevikusissekanne

⁵¹ Woolf, V. *Olemise hetked. Märkmeid möödanikust*. Loomingu Raamatukogu nr. 33–35/2013, lk. 17.

Kokkuvõte

Käesolevas magistritöö teoreetilises osas andsin ülevaate, kuidas mõjutab soost lähtuv ebavõrdne kohtlemine naiskunstnike toimetulekut ja eneseteostust ning mil määral on loomevabadus piiratud materiaalistest võimalustest. Töö käigus selgus, et aja jooksul on erinevast soost kunstnike võimalused oluliselt võrdsustunud, kuid siiski on püsima jäänud sotsiaalsed, poliitilised ja kultuurilised piirangud. Vertikaalne ja horisontaalne sooline segregatsioon tööturul ja palgalõhe paneb naised haavatavamasse olukorda. Statistika järgi on naised kõikjal maailmas endiselt oluliselt rohkem seotud tasustamata hooletööga, samas kui kultuuriruum soosib individualistlikku, saavutusele suunatud tegutsemist, mida on ajalooliselt seostatud mehelike väärtustega. Privaatsfääris toimuvat peetakse endiselt vähemväärtuslikuks ja seda kajastatakse vähem. Naiskirjutuse uurimine oli tööprotsessis minu enda jaoks kõige huvitavam, sest see on temaatiliselt seotud kõige enam minu magistritöö praktilise osa raamatuga „518 päeva”, mis põhineb minu päevikuväljavõtetel. Tööprotsessis leidsin enda jaoks mitmed uued autorid, kelle loomingut sooviksin ka edaspidi lähemalt uurida. Mind huvitas, kuidas on subjektiivset ja autobiograafilist kirjutamist varasemalt käsitletud ning kas see on omane pigem naisautoritele. Selgus, et naisautorite teoseid avaldati üldises kirjanduskaanonis marginaalselt vähe ning naiste loomingut seostati sageli nende kehaga. Helen Cixous väidab, et kuni 20. sajandi teise pooleni domineeris „mehelik” süstematiseeritud kirjutamisviis, samal ajal kui „naiselikuks” viisikis peeti voolavat, pluralistlikku kujutamiski. Naiskirjanike elu nagu ka kõikide teiste kunstnike elu ja loomingut piirasid oluliselt majanduslikud, poliitilised ja sotsiaalsed kitsendused, mille jälgi usun ennast ühiskonnas seni nägevat.

Summary of “Invisible Voice and Care in The Work Of Women Artists”

Present thesis serves as part of my Master Thesis's project. In this theoretical part I investigated how gender-based unequal treatment affects the coping and self-fulfillment of female artists, and how creative freedom is limited by material possibilities. In the course of the work, it became clear that over time, the opportunities for artists of different genders have been significantly equalized, but social, political and cultural restrictions have still remained. Vertical and horizontal gender segregation in the labor market and the wage gap put women in a more vulnerable position. Statistically, women around the world are still significantly more involved in unpaid care work, while the cultural space favors individualistic, achievement-oriented action historically associated with masculine values. What happens in the private sphere is still considered less valuable and less reported.

The first chapter examines the impact of unpaid care work on the work of female artists. In my work, I focus on the artists Mierle Laderman Ukeles and Martha Rosler, whose practice is related to the depiction of unpaid care work, and placing my artistic practice next to their's. The second chapter introduces the concept of gender pay gap and its reasons. It also provides an overview of the current situation in Estonia, relying mainly on studies conducted by the International Social Research Center of Tallinn University and the Estonian Research Agency.

In the third chapter, I explore the relationship between gender differences and language, drawing primarily on the texts of Hélène Cixous, Luce Irigaray, Mary Beard and Virginia Woolf. Since my own art practice is also partly related to writing, I am interested in how women's writing was historically approached and how it was received in society.

I found the study of women's writing as the most interesting part in my research process, because its subject is most closely related to the practical part of my Master's thesis, the book "518 Days", which is based on my diary extracts and photos. During the working process, I found several new authors whose work I would like to study more closely in the future. I was interested in how subjective and autobiographical writing has been treated in the past and whether it is more characteristic of female authors. I came to the conclusion that the works of

female authors were marginally under-published inside the general literary canon, and women's works were often associated with their bodies. Helen Cixous argues that until the second half of the 20th century, the "masculine" systematized way of writing dominated, while the "feminine" was considered a fluid, pluralistic way of representation. The life of female writers, as well as the life and work of all other artists, was significantly limited by economic, political and social restrictions, the traces of which in my opinion are still visible in society.

Kasutatud kirjandus

Beauvoir, S. Teine sugupool. Avatud Eesti Raamat, 1997.

Deleuze, G. Kanti kriitiline filosoofia. Tõlkinud Margus Ott, kirjastus Ilmamaa, 2011, Tartu.

Eesti Teadusagentuur. Sooline palgalõhe Eestis, kujunemise tagamaad ja vähendamise võimalused. Koostajad Kadri Täht, Triin Roosalu, Marge Unt, Kadri Aavik, Barbi Pilvre, Marko Kääramees, 2022.

https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2022/05/RITA-1-lopparuandne_REGE_projekt_31.0_3.22_parandatud.pdf

Eicher Cath, D. Anette Baier. Situated Trust.

https://www.academia.edu/41982758/Annette_Baier_Situated_Trust

Eurostat, 2020. Naiste ja meeste elu Euroopas. Statistiline portree.

https://ec.europa.eu/eurostat/cache/beta/womenmen_2020/ee_et/bloc-3d.html?lang=et

Gilligan C. In a Different Voice Psychological Theory and Women's Development.

https://www.researchgate.net/publication/275714106_In_A_Different_Voice_Psychological_Theory_and_Women's_Development

Hanisch, C. 2006. The Personal is Political.

<https://webhome.cs.uvic.ca/~mserra/AttachedFiles/PersonalPolitical.pdf>

Haraway, D. 2008. When Species Meet. http://xenopraxis.net/readings/haraway_species.pdf

Human Rights Watch. Human Rights Dimensions of COVID-19 Response. 2020

https://www.hrw.org/news/2020/03/19/human-rights-dimensions-covid-19-response#_Toc35446584

Monoskop.org. 2023. Mierele Laderman Ukeles.

https://monoskop.org/Mierle_Laderman_Ukeles

OECD Gender Institutions and Development Database (GID-DB). Why You Should Care About Unpaid Care Work. 2019

<https://oecd-development-matters.org/2019/03/18/why-you-should-care-about-unpaid-care-work/>

Simm, K. Feministlikust panusest moraalifilosoofiasse hoolitsuseetika näitel.

<https://feministeerium.ee/feministlikust-panusest-moraalifilosoofiasse-hoolitsuseetika-naitel>
09.12, 2021

Stanford Encyclopedia of Philosophy. Feminist Ethics, Ethic of care as a feminine or gendered approach to morality. 2019

<https://plato.stanford.edu/entries/feminism-ethics/#EthiCareFemiGendApprMora>

Statistikaamet, 2022. Mehe kodu on maailm, naise maailm on kodu?

<https://www.stat.ee/et/uudised/mehe-kodu-maailm-naise-maailm-kodu-0>

Statistikaamet. Vanemahüvitist saanud meeste osakaal suurenes. 29.06 2021

<https://www.stat.ee/et/uudised/sooline-vordoiguslikkus-2019-2020>

Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste Sotsiaaluuringute Keskus. Mees ja naistöötajate tunnitaserisused 2018 töötasu struktuuri uuring.

https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2021_RASI%20toimetised%20nr%2012_mees-%20ja%20naisto%CC%88o%CC%88tajate%20tunnitasu%20erisused.pdf

Ukeles, M. Manifesto for Maintenance Art.

<https://queensmuseum.org/wp-content/uploads/2016/04/Ukeles-Manifesto-for-Maintenance-Art-1969.pdf>

Unt, M., Klesment, M., Täht, K., Sõstra, K. Emaduslõiv Eestis. TLÜ RASI, 2021

https://www.tlu.ee/sites/default/files/Instituudid/%C3%9CTI/RASI/2021_Emadusl%C3%B5iv%20Eestis.pdf

LISAD

LISA 1

Apollo raamatupoe raamatumüügi edetabel. 3.märts 2023, Tallinn.

LISA 2

Loomingu Raamatukogu 35-37/2022 Mihhail...

Mihhail Šiškin

★★★★★

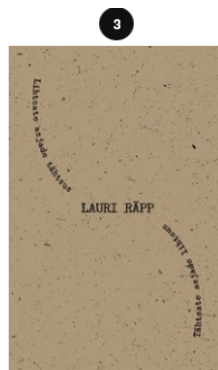
Olemise mõnu

Fred Jüssi, Jaan Tootsen

★★★★★

★ 22,75 €

Tavahind: 23,95 €

Lihtsate asjade tähtsus

Lauri Räpp

★★★★★

★ 19,90 €

Tavahind: 20,95 €

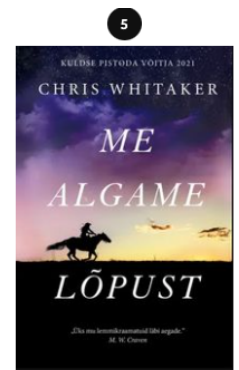
Eesti loodus

Tõnu Õnnepalu

★★★★★

17,99 €

Tavahind: 24,95 €

Me algame lõpust

Chris Whitaker

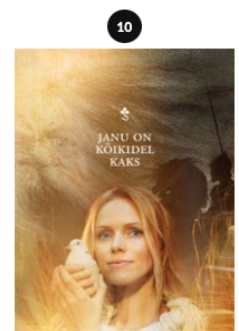
★★★★★

★ 23,70 €

Tavahind: 24,95 €

Apollo raamatupoe ilukirjanduse edetabel. 2. märts 2023, Tallinn.

LISA 3

Apollo raamatupoe filosoofiaraamatute riiul, 3. märts 2023, Tallinn.